

регулярно проводити рольові ігри, тренінги, конкурси творчої самодіяльності та інші виховні заходи, які сприяють вдосконаленню мовної культури особистості.

Комплексна реалізація вищезазначених шляхів формування мовної культури особистості дозволяє гармонійно поєднати виховну роботу педагога із самовихованням особистості у визначеному напрямі. Однак у контексті дослідження слід звернути увагу ще на один ефективний шлях формування мовної культури молоді – демонстрування самими педагогами у спілкуванні з вихованцями високого рівня сформованості мовної культури, що дозволяє стати для них взірцями мовної досконалості.

Висновки. У процесі проведення дослідження було зроблено висновок про те, що формування мовної культури особистості є важливим завданням для кожного навчального закладу. Оскільки провідну роль у цьому процесі відіграє педагог, існує актуальна необхідність у забезпеченні постійного підвищення його мовної культури. У світлі цього подальший науковий пошук планується присвятити дослідженню проблеми розвитку мовної культури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти.

Література

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К. : Радянський письменник, 1970. – 182 с.
2. Васильєва А. Н. Основы культуры речи / А. Н. Васильєва. – М. : Русский язык, 1990. – 247 с.
3. Пасинок В. Г. Основы культуры мовлення / В. Г. Пасинок. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 186 с.
4. Педагогічна майстерність : підручн. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 397 с.
5. Плещенко Т. П. Стилистика и культуры речи : учеб. пособие / Т. П. Плещенко, Н. В. Федотова, Р. Г. Чечет ; под ред. П. П. Шубы. – Мн. : «ТетраСистем», 2001. – 544 с.
6. Скворцов Л. И. Теоретические основы культуры речи / Л. И. Скворцов. – М. : Наука, 1980. – 352 с.
7. Халупо О. И. Языковая культура и лингвокультурная компетенция / О. И. Халупо // Вестник Челябинского государственного университета. – Филология. Искусствоведение. – 2011. – № 3 (218). – Вып. 50. – С. 152–155.

СИТУАТИВНІ ТА ПРОБЛЕМНО-РОЛЬОВІ ІГРИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ Й ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ СТУДЕНТІВ

УДК 378.147.001.2

Ярославська Л.І.

У статті висвітлено проблему подолання педагогічних бар'єрів студентів шляхом проведення з ними на заняттях з іноземної мови ситуативних та проблемно-рольових ігор. Розкрито питання особливостей та вимог щодо їх організації та проведення. Наведено та обгрунтовано результати, що отримані завдяки засто-

суванню ситуативних та проблемно-рольових ігор на заняттях з іноземної мови з метою подолання педагогічних бар'єрів.

Ключові слова: ситуативні ігри, проблемно-рольові ігри, педагогічні бар'єри, студенти.

В статті освічена проблема подолання педагогічних бар'єрів студентів путем проведення с ними на заняттях по іноземному мові ситуативних і проблемно-рольових ігор. Розкриваються питання особливостей і вимог їх організації і проведення. Приводяться і обґрунтовуються результати, отримані завдяки використанню ситуативних і проблемно-рольових ігор на заняттях по іноземному мові з метою подолання педагогічних бар'єрів.

Ключевые слова: ситуативные игры, проблемно-ролевые игры, педагогические барьеры, студенты.

In the article the problem of overcoming of students' pedagogical barriers through carrying out with them situational, problem and role play games at the foreign language classes is described. The issues of peculiarities and demands of their organization and carrying out are revealed. The results received due to carrying out situational, problem and role play games at the foreign language classes with the aim to overcome pedagogical barriers are provided and grounded.

Key words: situational games, problem and role play games, pedagogical barriers, students.

Практика вищої школи свідчить, що у процесі навчання існує ще не вирішена суперечність між наявністю великої кількості різноманітних педагогічних бар'єрів і відсутністю науково обґрунтованих та експериментально перевірених шляхів їх подолання. Так, дані проведеного дослідження серед студентів 1-3 курсів факультетів іноземної філології, російської мови та світової літератури, українського мовно-літературного й історичного Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (усього опитано 485 осіб) показують, що негативний вплив бар'єрів змісту та форм навчального процесу (нецікавий навчальний матеріал; великі об'єми навчальної інформації; «незручно» складений розклад занять; «зайві» предмети; брак часу; швидкі темпи навчання; недостатня база літературних джерел для підготовки тощо) відчують близько 90% опитуваних; бар'єри спілкування (непорозуміння з викладачами, студентами тощо) є проблемою для 96% респондентів; із психофізіологічними бар'єрами (пов'язані з незбігом темпераментів; низькою самооцінкою; особистісними якостями та рисами тощо) стикаються 75%; з емоційними (страх; підвищена тривожність; депресивні стани; агресивність; стреси тощо) – 77% опитуваних. Не менш негативно впливають на діяльність студентів такі групи педагогічних бар'єрів як сенсові (ігнорування вимог викладача; неприйняття форми їх виявлення; неприйняття особистості викладача тощо), інформаційні (бар'єри понятійні; прийняття; запам'ятовування; передозування; усвідомлення, в основі яких – неправильне струк-

турування навчальної інформації, невірний темп її пред'явлення, ігнорування законів психології її сприйняття тощо), оцінні (порушення рівноваги між позитивними та негативними оцінками з домінуванням останніх; порушення соціально-рольових відносин «викладач-студент»; домінування неконструктивної негативної оцінки, коли засвоєння предмета ускладнюється внаслідок заняття педагогом позиції стороннього спостерігача; оцінювання викладачем особистості студента як представника конкретної соціальної групи, його здібностей, особистісних якостей замість оцінки ходу виконання навчального завдання, успішності в навчанні тощо); дисциплінарні (недисциплінованість студентів тощо), організаційні (неорганізованість студентів; лінощі студентів тощо), мотиваційні (відсутність стимулу, інтересу до процесу навчання тощо). Водночас аналіз наукової літератури з проблеми педагогічних бар'єрів [1; 2; 8; 9; 11] дає підстави стверджувати, що попри значну увагу вчених до означеної проблеми та наявність результатів дослідження окремих її аспектів (суті бар'єрів, їх функцій, особливостей тощо) проблема саме подолання педагогічних бар'єрів не була предметом спеціального дослідження, адже наукових праць, у яких розкривалися б питання шляхів, методів, засобів подолання педагогічних бар'єрів не виявлено.

Заняття з іноземної мови, зокрема англійської, представляють у цьому аспекті особливий інтерес, адже, з одного боку, специфіка дисципліни збільшує вірогідність появи педагогічних бар'єрів, зокрема бар'єрів спілкування, інформаційних тощо, водночас, з іншого боку, мають великий арсенал можливостей та шляхів подолання педагогічних бар'єрів.

Метою статті є висвітлення питання подолання педагогічних бар'єрів шляхом проведення ситуативних та проблемно-рольових ігор зі студентами на заняттях з іноземної мови.

У процесі спостереження за навчальним процесом вищої школи дійшли висновку, що ефективне подолання педагогічних бар'єрів можливе за умов застосування викладачем у процесі навчального співробітництва елементів ігрової діяльності, адже гра, як особливий вид взаємної діяльності, містить у собі такі характерні ознаки ефективної організації навчання: активність, динамічність, емоційність, колективність, проблемність, самостійність, системність, моделювання, рольову взаємодію, результативність, змагання. Під час гри забезпечується високий ступінь активності всіх її учасників, динамічність дій та явищ у грі виключає нудьгу, повторення, звичку. Включення емоцій у діяльність призводить до активізації механізмів, що спонукають до участі у грі, тому зникає необхідність примушувати студентів до діяльності з боку викладача, тобто зменшується імперативний характер навчання. Окрім того, у процесі гри розширюється кругозір, формуються вміння, навички, виховуються самостійність, воля, розвиваються пам'ять, мислення, уява, фантазія, мотивація навчальної діяльності, здійснюється адаптація до умов навчання. Під час гри студент учиться долати бар'єри, що пов'язані з його замкненістю, сором'язливістю, тривогою, вчиться виявляти стриманість, удосконалює якості, необхідні для його майбутньої професійної діяльності.

Гра слугує засобом зниження напруги, тривоги, страху, тому може сприяти подоланню таких груп педагогічних бар'єрів, як емоційні, спілкування тощо. У процесі гри викладач немовби відходить на другий план, ця обстави-

на розкріпає студентів і в результаті знімає сенсові, емоційні, дисциплінарні бар'єри, бар'єри спілкування, стереотипів та інші групи педагогічних бар'єрів.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що 3-поміж ігор розрізняють:

- ситуативні, що включають аналіз конкретних ситуацій;
- проблемно-рольові або дискусійні, які сприяють виробленню навичок прийняття рішень;
- творчі.

У процесі навчання частіше за все використовуються дидактичні й ділові ігри, що імітують реальні ситуації. Ділова гра є створенням ситуації вибору й прийняття рішення. У такій грі допускається моделювання ситуації, перенесення її в часі.

Проведення ситуативних та проблемно-рольових ігор зі студентами в межах занять з іноземної (англійської) мови набуває особливого значення. Так, участь у них спонукає студентів до активних роздумів, вимагає бути небайдужими, активними, виявляти ініціативу, сприяє розвитку таких комунікативних умінь, як: слухати партнера, виявляти особливості в конфліктному, проблемному, діловому спілкуванні, переконувати, аргументувати, відстоювати свої позиції, вільно висловлювати свою думку. Застосування ситуативних та проблемно-рольових ігор у процесі занять зі студентами за умов вибору актуальних та життєвих ситуацій сприяє розвитку їхнього інтересу до процесу навчання. Варто наголосити, що проведення ігор дозволяє також урізноманітнити навчальний процес. При організації ігор обов'язково враховуються процеси взаємодії та взаємовпливу студентів, тобто вони набувають досвіду позитивного співробітництва.

Однак, для того, щоб проведення ситуативних та проблемно-рольових ігор дійсно стало ефективним у процесі подолання педагогічних бар'єрів, варто додержуватись певних вимог щодо їх організації та проведення.

По-перше, студентам треба надати певну проблему, ситуацію із зазначенням кількості та складу конкретних діючих осіб, а також завдання, що необхідно буде вирішити у процесі гри. По-друге, варто надавати їм вибір у розподілі ролей, що сприяє більш глибокому розумінню своєї ролі, серйознішому ставленню до завдання, розвитку інтересу до проблеми. Розігруючи ситуації, кожен студент вживається у свій образ, реально відтворюючи конкретну життєву ситуацію. У процесі гри студенти вчаться долати певні бар'єри, набувають позитивного досвіду співробітництва; у них формуються необхідні емпатійні (інтуїтивного розуміння емоційного стану інших членів групи, створення емоційної близькості й теплоти з учасниками групи, усвідомлення думок та почуттів, які не були прямо виражені іншими тощо) та рефлексивні уміння (аналізувати й розуміти свій емоційний стан і поведінку, пояснювати й оцінювати свої дії, здійснювати різні способи перевірки та контролю своєї поведінки й діяльності, прогнозувати її результат тощо). Під час ігор студенти опиняються в таких ситуаціях, де вони "приміряють" на себе ті ролі, які вони повинні будуть виконувати в майбутньому, тому ігри одночасно сприяють розвитку мислення, світогляду, самостійності, умінь аналізу, оцінки педагогічної ситуації, постановки мети, вибору засобів її досягнення, прогнозу-

вання остаточного результату, оцінки досягнутого. На учасників гри величезний вплив справляє атмосфера групового співробітництва, що сприяє зняттю бар'єрів у спілкуванні з іншими суб'єктами навчального процесу, вдосконаленню якостей своєї особистості. Оцінювання ходу та результатів ігрових дій допомагає розвитку особистісної рефлексії студентів.

По-третє, у допомогу студентам на заняттях з іноземної мови мають бути запропоновані словосполучення, фрази, вислови, які можуть використовуватися ними при розігруванні ролей. Найбільш вживаним словосполученням на заняттях з англійської мови можуть виступати: треба почати з... – to start with...; реальна проблема це... – the real problem is...; проблема в тому, що... – the trouble is...; жахлива річ у тому, що... – the awful thing is...; це одна проблема це... – and another problem is...; ще одна річ, що турбує це... – and another thing that worriers is...; це як «битися головою о стіну»... – it's like banging his/her head against a brick wall...; якщо б я був на твоєму місці... – if I were you, I'd...; тобі краще... – you'd better...; я б порадив тобі... – I'd advise you to...; я думаю (не думаю), що тобі слід... – I (don't) think you should...; чому б тобі не... – why don't you...?; було б розсудливим, якщо б ... – it would be more reasonable to...; в подібній ситуації... – in a situation like that...; у такому випадку... – in case like that...; тобі необхідно спробувати... – you could try...

З метою розвитку вмінь і навичок студентів попереджати та долати педагогічні бар'єри, що пов'язані із непорозумінням один одного (бар'єри спілкування), із неприйняттям та ігноруванням вимог з боку викладача (сенсові бар'єри), із незбігом настанов і стереотипів викладача та студентів (бар'єри настанови/стереотипів), із незбігом темпераментів студентів (психофізіологічні бар'єри) тощо зі студентами на заняттях з іноземної мови можна проводити розігрування діалогів проблемного характеру, що є різновидом проблемно-рольових ігор. По-перше, цей вид роботи також дозволяє ефективно розвивати комунікативні вміння студентів. По-друге, атмосфера співпраці та співтворчості сприяє розвитку їхніх емпатійних умінь позитивно впливає на взаємини студентів. По-третє, у процесі розігрування ролей студенти мають приміряти проблему на себе й намагатися знайти вихід з неї, тим самим набувають необхідного досвіду подолання педагогічних бар'єрів на практиці. По-четверте, цей вид творчої роботи урізноманітнює навчальний процес, тим самим допомагає попередити появу бар'єрів студентів, пов'язаних із відсутністю інтересу, а також із перенавантаженням, втомою тощо. По-п'яте, вибір таких ситуацій для розігрування, коли студенти мають поставити себе на місце викладача у складній педагогічній ситуації сприяє формуванню доброзичливих стосунків між ними і викладачем.

Так, після проведення зі студентами на заняттях з іноземної мови ситуативних та проблемно-рольових ігор помітили позитивну динаміку сформованості вмінь долати й попереджати педагогічні бар'єри, про що свідчать дані таблиць 1-2.

Динаміка розвитку вмінь долати педагогічні бар'єри (%)

Уміння	Групи Рівні	Експериментальна група, кількість осіб			
		ЕГ (213)			
		До експер.		Після експер.	
		Дост.	Недост.	Дост.	Недост.
розпізнавати та виявляти педагогічні бар'єри		14,9	85,1	57,9	42,1
адекватно сприймати педагогічні бар'єри		26,6	73,4	52	48
контролювати почуття, поведінку, емоції		17,9	82,1	50,6	49,4
встановлювати причину існування педагогічних бар'єрів		11,6	88,4	51,7	48,3
знаходити конструктивні шляхи подолання педагогічних бар'єрів		10,4	89,6	57	43

Таблиця 2

Динаміка розвитку вмінь попереджати педагогічні бар'єри (%)

Рівні	Експериментальна група, кількість осіб	
	ЕГ (213)	
	До експер.	Після експер.
	Достатній	18,35
Недостатній	81,65	45,65

Отже, проведення ситуативних та проблемно-рольових ігор дійсно сприяє розвитку в студентів умінь попереджати та долати педагогічні бар'єри, а також комунікативних умінь, що стає передумовою подолання емоційних, психологічних бар'єрів та бар'єрів спілкування. Розвиток активності, ініціативи, а також інтересу студентів до процесу навчання, що виникає під час участі у ситуативних та проблемно-рольових іграх на заняттях з іноземної мови, стає передумовою подолання бар'єрів змісту та форм навчального процесу, дисциплінарних, організаційних, сенсорних, мотиваційних тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов Г.В. Педагогічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Антонов Геннадій Валентинович. – Х., 2005. – 198 с.
2. Барвенко О.Г. Психологические барьеры в обучении иностранному языку взрослых: дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.07 / Барвенко Ольга Григорьевна. – Ставрополь, 2004. – 230 с.
3. Блинова О. Є. Формування відкритості до спілкування у майбутнього вчителя: дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.07 / Блинова Олена Євгенівна. – К., 2000. – 192 с.
4. Болтунова Г.М. Формирование готовности учителя к разрешению конфликтных ситуаций в педагогическом процессе / Г.М. Болтунова // Оптимизи-

зация и интенсификация педагогического процесса в вузе и школе. — Ишим, 1994. — С. 61—62.

5. Грошева Л.В. Влияние учебного сотрудничества студентов на развитие учебных умений как компонента предметно-практической сферы: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Грошева Лариса Валерьевна. — Калининград, 2000. — 171 с.

6. Джонсон Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Джонсон Д., Джонсон Р., Джонсон-Холубек Э. ; пер. с англ. Э.С. Замчук. — СПб.: Экон. Шк., 2001. — 256 с.

7. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах / Я.Л. Коломинский. — Минск, 1976. — 350 с.

8. Назметдинова С.С. Психологические барьеры и барьероустойчивость в профессиональной деятельности учителя: дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.13 / Назметдинова Светлана Сайрановна. — М., 2004. — 229 с.

9. Подымов Н.А. Психологические барьеры в профессиональной деятельности учителя: дис. ... доктора псих. наук : 19.00.07 / Подымов Николай Анатольевич. — М., 1999. — 390 с.

10. Седашева С. Педагогічна взаємодія викладачів і студентів у навчальному процесі вищого навчального педагогічного закладу / С. Седашева // Гуманізація навчально-виховного процесу. — 2007. — № 38. — С. 154—156.

11. Чистякова Т.А. Педагогический конфликт и способы его преодоления / Т.А. Чистякова. — Л. : Ленингр. орг. о-ва «Знание» РСФСР, 1987. — 13 с.

12. Шакуров Р.Х. Барьер как категория и его роль в деятельности / Р.Х. Шакуров // Вопросы психологии. — 2001. — №1. — С. 3—18.

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

УДК 378.147:371.13

Коломійченко С.Ю.

У статті на основі аналізу наукової літератури розглянуто суть поняття «взаємодія» у вузькому і широкому розумінні, а також уточнено співвідношення взаємодії з такими поняттями як «міжособистісне спілкування» і «міжособистісні відносини». Розглянуто активність і свободу особистості як властивості, що притаманні суб'єкт-суб'єктивній взаємодії.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, міжособистісне спілкування, міжособистісні відносини.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Коломійченко С.Ю.

В статье на основе анализа научной литературы рассмотрена сущность понятия «взаимодействие» в узком и широком понимании, а также уточнено соотношение взаимодействия с такими понятиями как «межличностное общение» и «межличностные отношения». Рассмотрена активность и свобода личности как свойства, присущие субъект-субъектному взаимодействию.